

Uno V Nyberg från Långtora och bondetåget

BARBRO BJÖRNEMALM

Utan Gud och utan hjärta måste dock den mänska vara,
som ej tjasas in i döden af att detta land försvara.¹

Detta är slutorden i ett upprop som riktades till Upplands bönder och lantmän i december 1913 – ett upprop som manade dem att delta i en manifestation i Stockholm för att visa kung, regering och riksdag att bönderna var beredda till stora offer för att försvara fosterlandets jord.

Sedan några år tillbaka finns i Upplandsmuseets samlingar unika handlingar efter en av initiativtagarna till bondetåget den 6 februari 1914, godsägaren Uno Valfred Nyberg från Långtora i Uppland.

Uno V Nybergs dotterson Folke Lindman skänkte delar av det material morfadern lämnade efter sig till Upplandsmuseet år 2003. I gåvan ingår bland annat fotografier, arkivhandlingar – både i original och som kopior – en affisch till minne av bondetåget, signerade porträtt av kungaparet Gustaf V och Victoria samt bondetågsmärken, varav ett med Uno V Nybergs namnteckning. En omfattande

Numrerade märken för deltagare i bondetåget (inv nr UM31816). Foto Bengt Backlund.

del är tre pärmar som innehåller en kartläggning av Uno V Nybergs släkt, ett forskningsprojekt som det tagit Folke Lindman över 11 år att genomföra.

En stor del av artikelns innehåll bygger på detta material och en intervju med Folke Lindman som gjordes i mars 2004. Alla citat utan källhänvisning är hämtade ur denna intervju.

Bondetåget var självklart en stor händelse i Folke Lindmans familj:

Det har jag ju blivit matad med – eller rättare sagt – det har jag fått höra när jag har suttit med i något hörn..., när de vuxna har haft besök och suttit och pratat och minns. Så man suttit någonstans och öronen har fladdrat. Ändå, måste jag säga, jag hade aldrig riktigt klart för mig förrän i rätt vuxen ålder, vilken betydelse det hela hade. Det var ett stort äventyr som det berättades och det var väl inte alltid som det bittra slutet på historien, det politiska avsnittet, --- kom till sin rätt i berättelsen.

Uno Valfrid Nyberg

Så här presenterade Uno V Nyberg sig själv, sannolikt på anmodan av någon av dagstidningarna. Det publicerades naturligtvis ett stort antal artiklar om honom med anledning av bondetåget:

Född den 14 e Juli 1866 i Husby Långhundra, Sthlms län. – Efter slutade skolstudier år 1884 – Landtbruksselev 1884 – 1885 – Antogs sedan som Landtbruksbokhållare vid Lydinge Gård (under Österby Bruk), den 1 Januari 1886 och innehade denna plats till jag år 1892 öfvertog eget arrende af Rycklinge gård i Faringe sn, samt derjemte Stora Wäsby gård i Almunge sn år 1898 och innehade dessa arrenden till år 1904, då jag inköpte Edshammars gård i Lena sn Upsala län och lemnade den genom försälj-

Märke av en typ som användes av ledamöterna i bondetågskommittén. Märket har tillhört Uno V Nyberg (inv nr UM31817). Foto Bengt Backlund.

ning år 1908 då jag inköpte Långtora gård i Långtora sn som jag ännu innehar.

Framkastade första tanken till Bondetåget något före jul till Direktör Möllersvärd (i Upsala Tidning) vid ett tillfälligt besök af honom i mitt hem. – Mera per Telefon, om så önskas! Uno V. Nyberg.²

Uno V Nyberg föddes alltså 1866 på Lockstaholms gård i Husby-Långhundra socken, där hans far Anders Pehrsson (1832–1885) arbetade som befallningsman. Anders, som tog namnet Nyberg, kom från Broddsätra gård i Gottröra socken. Modern Christina Mattsdotter (1842–1867), född på Skärsta gård i Edebo socken, avled i samband med Unos systems födelse. Båda barnen adopterades 1868 av moderns släktingar, kyrkvärden Johan Mats Matsson och Gustava Matsson på Alby gård i Fasterna.

Elever vid Norrtälje Allmänna Läroverk ca 1880. Uno V Nyberg står längst till vänster i bakre raden. Okänd fotograf.

Åren 1880–1884 gick Uno realskolan på Norrtälje Lägre Allmänna Läroverk. Han lärde sig lantbruk bland annat på Malmbys gård i Närtuna socken, där fadern hade anställning som inspektor. Uno deltog också i jordbruket på adoptivföräldrarnas gård, arbetade som dräng på granngårdarna, fick utbildning i handel och lantbruk och lärde sig lantbruksbokhållning på en kurs i Uppsala 1885.

Under åren som bokhållare på Lydinge gård umgicks Uno Nyberg mycket med Johan Petter Johansson, arrendator på Stora Väsby gård i Almunge socken.

Hushållet sköttes av äldsta dottern Ida, född 1867. Ida blev Unos hustru och de gifte sig i december 1892 i Almunge kyrka. Samma år hade Uno avslutat sin anställning som bokhållare och arrenderade istället Rycklinge gård i Faringe socken. 1898 avled Idas far. Uno tog då över svärfaderns arrende av Stora Väsby. 1901 arrenderade han också Edshammars gård i Lena socken. Under några år drev han alltså tre gårdar samtidigt.

Uno och Ida fick fem barn, åren 1893–1901 föddes flickorna Signe, Anna,

Porträtt av Uno V Nyberg som ung man, året innan han gift sig med Ida Johansson.
Foto Johan Sterner, Uppsala 1891.

Uno V Nybergs hustru Ida, född Johansson.
Foto Olof Östling, Uppsala 1909.

Familjen Nyberg med tjänstefolk på Stora Väsby, Almunge socken. Uno V Nyberg sitter i vagnen med dottern Signe. Okänd fotograf.

Familjen Nyberg på Edshammars gård, Lena socken. Alla fem flickorna är födda. Bilden bör vara tagen någon gång mellan 1902 och 1908. Okänd fotograf.

Elsa, Greta och Gurlie. 1904 lämnade familjen Rycklinge och Stora Väsby, då Uno kunde köpa Edshammars gård.

På relativt få år från det han tog sitt första arrende på Rycklinge till att han köpte sin egen första gård – det var Edshammar. Det var inte många år emellan där. Han lyckades alltså förbluffande och förbaskat bra med att driva ett lönsamt jordbruk. --- och det var ju ingen liten gård. Därför fick han utlopp för sin..., vi kallar det skrytsamhet om vi vill vara elaka, sin fåfänga, men också för sin planeringsförmåga och sin förmåga att kontakta folk.

1908 sålde Uno Nyberg Edshammar och köpte Långtora gård i Långtora socken.

Tiden på Långtora var mycket betydelsefull i den Nybergska familjen. Ida arrangerade storslagna fester och döttrarna blev vuxna där. De tog hem sina vänner från Uppsala:

--- det var i Uppsala en stor krets unga bankmän vid de olika bankerna --- och de umgicks över bankgränserna och inte minst var det ett stort umgängesgång runt systrarna Nyberg. Därför att då kunde man ju vara ute på Långtora och inte minst somrarna var det helt underbart att få tillgång till bad, frisk luft, göra utflykter.

Uno V Nyberg var aktiv i många föreningar, bland annat var han medlem i

Huvudbyggnaden på Långtora gård, Långtora socken. Damen med hunden är sannolikt Sophie Wahlberg som i januari 1908 sålde gården till Uno V Nyberg. Okänd fotograf.

Långtora gård sommaren 2006. Foto Bengt Backlund.

Ida och Uno V Nyberg tillsammans med döttrarna och deras vänner – sannolikt i Långtora. Okänd fotograf.

Uppsala Skyttegille. Han hade också uppdrag som ledamot i kyrkoråd och skolråd och var Näringhundra härads representant i Stockholms läns landsting. Han var ordförande i Olandsåsens direktion och i Almunge skytteförening. Efter flytten till Långtora blev Uno Nyberg verksam som nämndeman i socknen.

--- morfar var ju en stor och bullrig och..., många gånger glad människa --- han var social i väldigt hög grad. Han älskade föreningsliv, var med i jaktklubbar och MBS och diverse sällskap. En del gjorde väl gott, en del hade väl

bara roligt, men..., bland det som stod honom närmast, när det gällde intresse så där, det var ju naturligtvis jaktlaget. Uppsala jaktsällskap, tror jag de hette, innehöll ju många kända namn. --- Där fanns konstnärer..., Liljefors och där fanns politiker --- men väldigt, väldigt många var kända namn och det älskade ju morfar att ha som sällskap. Han var fåfäng, det är ju bara så.

Uno V Nyberg hade alltså många kontakter. Det måste självklart ha bidragit till hans framgångar i samband med bondetåget.

*Liljefors Krut- o. Vintersporthandel, Upsala, (Mälarebankens hus). Priskuranter gratis o. franko.
Uno V Nyberg avporträtterad av Knut Stangenberg 1909. Teckningen trycktes upp som vykort och användes som reklam för Carl Liljefors Krut- och Vintersporthandel i Uppsala.*

Höger- och vänsterkrafter på kollisionskurs

Industrialiseringen medförde att arbetarklassen växte snabbt. Arbetarna krävde sina rättigheter och för att minska risken för oroligheter pågick från 1907 en reformering av 1866 års rösträttsregler. Karl Staaff, liberal och statsminister åren 1905–1906 och 1911–1914, hade redan efter valet 1905 lagt fram en proposition med ett förslag som baserades på det gamla majoritetsvalsystemet. Proposi-

tionen bifölls i andrakammaren. I maj 1906 gjorde Staaff ett mycket uppmärksammat uttalande i samband med de hätska diskussionerna inför förstakammarens ställningsstagande. Beslutet var avgörande för Sveriges framtid och statsministern frågade kammarens ledamöter "skall konungamakt med folkmakt eller konungamakt med herremakt råda i Sveriges rike".³ Uttalandet bidrog starkt till att öka motsättningarna i frågan, även vissa av hans meningsfränder tyckte att han gick för långt. Förstakammaren val-

de av förklarliga skäl inte Staaffs linje och regeringen avgick.

På 1910-talet skärptes motsättningarna mellan högern och vänstern kraftigt och debatten var mycket oförsonlig. Karl Staaff var särskilt utsatt. Han sågs av många som en bråkstake, utsattes för en massiv förtalskampanj och kallades till och med landsförrådare.

Bonderiksdagsmännen tillhörde dem som länge var emot allmän rösträtt. Gods- och hemmansägarnas dominans i riksdagen skulle minska om den stora numerären egendomslösa fick större inflytande. Statsministern åren 1906–1911, högerledaren Arvid Lindman, insåg att det inte längre gick att stå emot kraven på demokratisering. Han bidrog starkt till att reformen kunde genomföras – på de konservativas villkor. Han och ledande bondepolitiker såg till att både jordbrukarna och konservativa krafter främjades genom det proportionella valsystem de drev igenom. Det innebar att högerinflytandet skulle vara garanterat i förstakammaren även efter reformen. Böndernas företrädare verkade också för regler som innebar att man måste ha betalt både statlig och kommunal skatt för att få rösta. Detta gynnade jordbrukarna som hade större möjligheter än industriarbetarna att betala skatten. Efter många kompromisser beslutade riksdagen 1909 att samtliga män över 24 år var röstberättigade från och med andrakammarvalet 1911.

Rösträttsreformen medförde att antalet röstberättigade fördubblades. I valet 1911 gick socialdemokraterna starkt framåt. Liberalerna blev det största partiet och Gustaf V tvingades, trots en svår konflikt mellan kungahuset och Karl Staaff, medverka till att Staaff ersatte Arvid Lindman som statsminister.

De konservativa krafterna hoppades att monarkin skulle stärkas efter Gustaf Vs tillträde 1907. Kretsen kring honom var antidemokratisk och verkade för en monark med personlig kungamakt. Sven Hedin och drottning Victoria var särskilt drivande. Drottningen hade stor aversion mot parlamentarism och hade nära kontakt med ledande högerpolitiker. Hon var därför välinformerad och kunde utöva ett stort inflytande på den mer moderate kungen. Under hela tiden Staaff var statsminister hade dessutom kungen "hemliga" rådgivare i de båda ledande högermännen Arvid Lindman och Ernst Trygger, trots att författningen föreskrev statsråden som rådgivare.

Försvarsfrågan är mycket starkt förknippad med händelserna 1914. Enligt Stenkvist var Sven Hedins inflytelserika politiska agitationsskrift "Ett varningsord", som gavs ut i januari 1912 och som spreds i mer än 1 miljon exemplar över Sverige, startskottet i den försvarsstrid som hade sin kulmen i bondetåget. Hedin varnade för hotet från öst och ansåg att försvarsfrågan hade förvandlats till "en lekboll i dagens politiska strider".⁴

Regeringen Staaff hade tillsatt fyra försvarsberedningar och det var naturligtvis mycket stötande att militären var utesluten från beredningarna, samtliga ledamöter var nämligen civila. Trots ökade spänningar i Europa beslutade dessutom regeringen att upphäva riksdagens beslut om byggandet av en pansarbåt av ny typ med motiveringen att det krävdes en ny försvarsplan innan man kunde gå vidare. Det var för Staaff-ministären viktigare att anslå medel till sociala reformer än till upprustning av försvaret. Sverige skulle inte bli "ett befäst fattighus".⁵ Beslutet medförde att den frivilliga s.k. F-båtsinsamlingen startades som på kort tid lyckades få ihop 17 miljoner kronor, vilket gjorde det möjligt att sjösätta pansarbåten Sverige 1915. Det folkliga stödet för försvaret var alltså betydligt större än vad regeringen Staaff räknade med.

Jordbrukarna i riksdagen hade på 1890-talet svängt från skeptisk till en mer positiv hållning gentemot försvaret. Denna försvarsvänliga linje gällde även i början av 1900-talet. Många bonderiksdagsmän hade därför givit sitt stöd till regeringen Lindmans beslut om pansarbåtsbygget.

Bondetåget

Uppgifterna om händelserna inför bondetåget är delvis hämtade från Ragnhild Frykbergs skrift *Bondetåget 1914* från 1959.

Uno V Nyberg vid tiden för bondetåget. På fotografiets framsida har han skrivit sin namnteckning och "Febr 1914". Okänd fotograf.

Hennes skildring baseras på faderns anteckningar och av naturliga skäl framstår därför J E Frykberg som mycket aktiv och den ständigt drivande av bondetågsledarna. Uno V Nyberg hamnar i bakgrunden. Allt talar dock för att även Uno V Nyberg gjorde stora insatser i förverkligandet av bondetåget, vilket inte minst alla tidningsartiklar, kåserier och karikatyrer med honom som huvudperson vittnar om. Grosshandlaren Frykberg kunde dessutom självklart inte axla Nybergs roll som talesman för Sveriges bönder. Folke Lindman berättar om Nybergs politiska engagemang:

--- Det fanns allvarlig kritik. Det tror jag han tog relativt lätt på, han var självgod – och han visste ju bäst. Uppenbarligen visste han ofta det..., om inte bäst, så i varje fall gott nog.

Bonetågskommitténs arbetsutskott. Grosshandlare J E Frykberg sitter till vänster om ordföranden Uno V Nyberg. Okänd fotograf.

Stockholm, att bönderna med kungens hjälp fortfarande, såväl som fordomtina, ville försvara gamla Sverige och offra vad som var möjligt".⁶

Samma dag som han läst den förargelseväckande ledaren fick Uno Nyberg besök på Långtora av John Möllersvärd, direktör på tidningen Upsala. Hela kvällen talade de om den politiska situationen och Nybergs tankar på ett bondetåg. Tillbaka i Uppsala kontaktade Möllersvärd J E Frykberg, som blev "eld och

lågor för saken".⁷ I början av december 1913 hade dock den sjukdomsdrabbade Frykberg sina tvivel. "Det var väl ändå galenskap att vädja till Upplands bönder, " ---"Upplands bönder voro ju kända för att ej vara de snabbaste i vändningarna, i följd av Upsala Nya Tidnings inflytande hade de även i hög grad radikaliserats".⁸

Den 15 december genomfördes trots allt ett första möte med ett tjugotal lantbrukare som alla var personliga vänner till Uno Nyberg,⁹ där man tog upp

Nybergs idé och diskuterade innehållet i den inbjudan som skulle gå ut till Upplands bönder. Frykberg betonade att det var politiskt omöjligt att genomföra en manifestation för kungen, men "genom en opolitisk samling kring fosterlandet kunde man dock giva konungen ett stöd som fosterlandets väktare".¹⁰ Det maskinskrivna uppåret undertecknades av 27 personer, Uno V Nybergs namnteckning står överst. Samma kväll trycktes listorna med uppåret och delades ut med post dagen därpå.

J E Frykberg spred snabbt information om aktionen till försvarsvänliga aktörer. Den 17 eller 18 december uppvaktade han bland annat Sven Hedin som blev mycket intresserad av Frykbergs planer.¹¹

Deltagarna i mötet den 15 december fick i uppdrag att engagera 10 personer var för aktionen och lördagen den 20 december samlades 361 bönder, som representanter "från 118 socknar", i Odd Fellow-salen i Uppsala.¹² Deltagarna fattade beslut om aktionens namn – *Bondetåget 1914* – och därefter konstituerade mötet sig som bondetågskommittén. Man tillsatte ett arbetsutskott där Uno V Nyberg valdes till ordförande och J E Frykberg till verkställande ledamot. Folke Lindman jämför de båda ledarna med varandra:

Frykberg då, liten, vesslesnabb, smått sjuk då rätt ofta, intrigant, brinnande i ideologi, vad han trodde på. Intrigant sade jag. En man med

kontakterna. Han hade ju kontakter med hovet, med politikerna, med... överallt hade han vägar att komma fram till någon som kunde hjälpa till med någonting, vilket jag tror var morfar rätt främmande. Och morfar då – lite tyngre, bombastisk eller pampig, ja – inte alltid lika kvicktänkt, kanske. Men han visste vad han ville och han försökte att dra åt det hållet.

Vid mötet den 20 december poängterades återigen det opolitiska ändamålet med aktionen, den fick inte utnyttjas i partipolitiskt syfte.

Den 22 december kunde man läsa om bondetågsuppåret i pressen. Aftonbladet blev ett viktigt organ för spridningen av bondetågets syften. Tidningen lät bland annat trycka upp en massupplaga av uppåret, som sedan spreds över hela Sverige. "Redan från första stund visade man den utslungade appellen det allra största intresse från försvarsvänligt håll. Framför allt inom de kretsar, där man satte 'försvaret främst', mottogs tanken välvilligt, ---".¹³

J E Frykberg hade vid denna tid kontinuerlig kontakt med Sven Hedin. Frykberg skickade bland annat rapporter till Hedin om framgångarna i organiserandet av bondetåget. Under julhelgen fick han ett brev från Hedin som svar på en rapport om mötet den 20 december i Uppsala, med "tack för detta 'härliga och uppfriskande telegram'".¹⁴ Hedin skrev att "måtte lavinen rulla och svepa med sig allt fler af landets odalmän. Måtte

man också förstå att Karlskronatalet [Karl Staaffs tal om försvaret 21 december 1913] är ett program för vårt gamla rikets absoluta undergång om icke advokatbyrån med det snaraste sparkas ut".¹⁵

Folke Lindman anser att Frykberg inte var så opolitisk som hans uttalanden gjorde gällande. Frykbergs omfattande kontakter med Sven Hedin talar för att Lindman har rätt.

Men sedan tror jag mig veta – har svårt att bevisa – att en stor del av morfars tid och intresse gick åt att på sammanträdena i planeringskommittén hålla Frykberg och andra högerelement i schack. Därför att dom ville ju göra politik av detta från första ögonblicket till sista blodsdroppen om så var, under det att morfars idé, som han uttryckte det och som han försökte hålla fast vid, det var ju att det var en opolitisk aktion – en protestaktion mot regeringen. Ja, där satt regeringen och förde en viss politik, men det hade inte ett självändamål. För högern och Frykberg, militären där, fanns det ju krafter som definitivt ville göra politik utav detta. Och därför tror jag inte att morfar skulle ha lämnat ordförandeklubban ifrån sig särskilt många gånger inte. Då vet man inte vad som kunde hända. Dom var ju så olika dessa båda gentleman. --- Men jag tror, som sagt var, att det kostade morfar rätt många timmar och svordomar, antagligen, att hålla emot det där. Men det är klart, Frykberg var ju inte den ende i planeringskommittén som..., som kanske hade velat ha lite andra tag från början.

En av bondetågskommitténs första arbetsuppgifter var att få ihop 3 000 deltagare från Uppland till manifestationen. Efter julhelgen fick Frykberg rapport om att detta var gjort. Nu var det dags att bjuda in intresserade från de andra landskapen. I appellen som telegraferades till knappt 60 tidningsredaktörer runt om i Sverige betonades än en gång "att fosterlandets värn skall stå över varje partipolitik".¹⁶ Kommittén ville också gärna visa att inte enbart storbönder skrivit upp sig på listorna, utan att även småbönder och torpare hade anslutit sig.

I januari 1914 intensifierades förberedelserna inför bondetåget. Antalet anmälda till manifestationen hade blivit betydligt fler än man väntat sig. En särskild kommitté fick därför till uppgift att lösa problemen med inkvarteringen i Stockholm. Den 7 januari bestämdes att dagen för bondetåget skulle förläggas till fredagen den 6 februari.

Den 16 januari uppvaktade Nyberg, Frykberg och agronomen R Hegardt från arbetsutskottet i Uppsala kungen för att få bekräftat att han skulle ta emot böndernas uppvaktning. Enligt Stenkvist fick kungen sannolikt då också se utkast till de tal som skulle hållas av Nyberg och Frykberg på borggården tillsammans med det tal som nämndemannen F O Träff skulle framföra till statsministern och regeringen vid kanslihuset. Frykberg hade arbetat på talen tillsammans med unglyrkoföreträdarna Manfred Björk-

quist, Olle Nystedt och Einar Johansson (senare Tegen) på Hellidens slott den 11–12 januari. På ett av utkastet till det tal han skulle hålla skrev Uno Nyberg 1919 följande kommentar: "Detta papper förelades Landshövding Hammarskjöld några dagar före Bondetåget och var han nog vänlig göra sitt uttalande om 'lämpligheten' av detsamma ---".¹⁷ Det var alltså fler som hade fått lämna synpunkter på innehållet, hur mycket Nyberg hade att säga till om i det fallet framgår inte av källmaterialet.

Den 22 januari tog Sven Hedin, tillsammans med den högerextremaste löjtnanten Carl Bennedich, itu med att författa kungens svarstal – "den författaruppdrag som skulle bli deras mest glansfulla men länge också deras mest okända".¹⁸ Stenkvist antar att Carl Bennedich stod för talets ideologiska innehåll medan Sven Hedin ansvarade för språket. Enligt Hedin var den språkliga utformningen av texten mycket betydelsefull. Han ansåg att talet "borde klädas i en värdig språklig form, utan överord, utan akademisk stelhet, " --- "gärna med lätt anstrykning av ålderdomlig och gammalsvensk redbar uppriktighet".¹⁹

I slutet av januari måste arbetsutskottet tacka nej till fler deltagare, då var drygt 30 000 bönder anmälda till tåget, dubbelt så många som man räknat med från början. Från Uppland skulle 5 600 deltagare komma, från Småland över 3 900, Skåne 3 600 och Östergötland 2 700.

I slutet av januari hade också över 80 000 namn till stöd för böndernas manifestation samlats in över hela Sverige.

Sveriges bönder ställde dock inte mangrant upp för försvaret. Det var en dominans av deltagare från de delar av landet där storbönderna hade en stark ställning medan Västsverige, Dalarna och Norrland var sämre representerat. Morell anser att det speglar en politisk klyvning hos jordbrukarna. I Syd- och Mellansverige var högersympatier vanligast bland bönderna. Småbrukarna i skogsbygden, särskilt de norrländska bönderna, gick däremot åt vänster.²⁰

Inkvarteringskommittén arbetade för fullt för att få fram boende, många privatpersoner ställde upp, liksom kadetterna vid Karlberg. Prins Eugen erbjöd sig att ta emot 30 gäster och utrikesminister Ehrensvärd skulle ta emot några skåningar. Transporterna av alla deltagare löstes med att järnvägsstyrelsen satte in 35 extratåg. Uno Nyberg skriver att man räknade med 33 000 deltagare, men 2 000 stannade hemma den 6 februari, de flesta på grund av rädslan för eventuella sprängattentat mot tågen.²¹

Så var då dagen för bondetåget inne. Programmet inleddes med gudstjänst i alla Stockholms kyrkor där bönderna deltog landskapsvis. Klockan 10 var gudstjänsterna var slut och man samlades kring landskapsstandaren utanför kyrkorna. Vid Gustaf Adolfs torg välkomnades bondetåget av häradshövding

Bondetåget 6 februari 1914. Foto Conrad Elowsson.

Karl Herlitz. Fru Deutgen-Björkman lämnade över bondetågets huvudbanér till Uno Nyberg och marschen fortsatte till kungliga slottet. Efter Kungssången höll Uno Nyberg sitt tal som representant för Sveriges bönder där Gustaf V försäkrades att "så visst som fordomtima Kung och

bönder litat till hvarandra och räddat riket, då fara hotat, så visst skall heller ingenting i vår tid förmå slita dessa band eller rubba dess tillit".²² Nyberg avlöstes av J E Frykberg som talade för de 80 000 personer som via telegram hade gett sitt stöd till bondetåget.

Uno V Nyberg till vänster i bild, tågar bakom standaret. Bondetägskommitténs märke är fäst på rockkupp-slaget. Okänd fotograf.

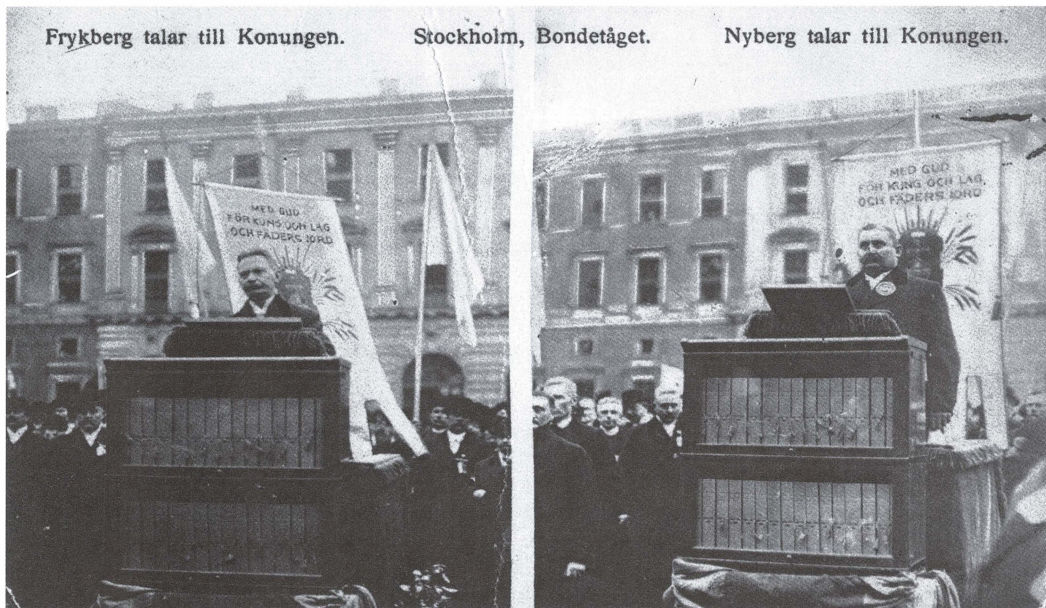
Borggårdskrisen

Gustaf V:s svarstal till folksamlingen på borggården – det s.k. borggårdstalet – anses tillhöra de mest dramatiska händelserna i den svenska politiska historien.

Texten bör ha lästs och godkänts av alla inblandade parter. Dagen innan talet skulle hållas gjordes en sista ändring, ett tillägg som enligt Stenkvist kan ha skrivits

av drottning Victoria. J E Frykberg ska ha bett om tillägget som sedan gjordes på Hedins initiativ. Kungen förmåddes säga bönderna att: "Jag lofvar att icke svika Eder".²³ Enligt Stenkvist var samordningen med Nybergs tal mycket tydlig.

Talet visar att Gustaf V tog tydlig ställning i försvarsfrågan, för högerens försvarsvänliga politik, mot Staaff-ministärens nedrustningspolitik. Avsikten var att få

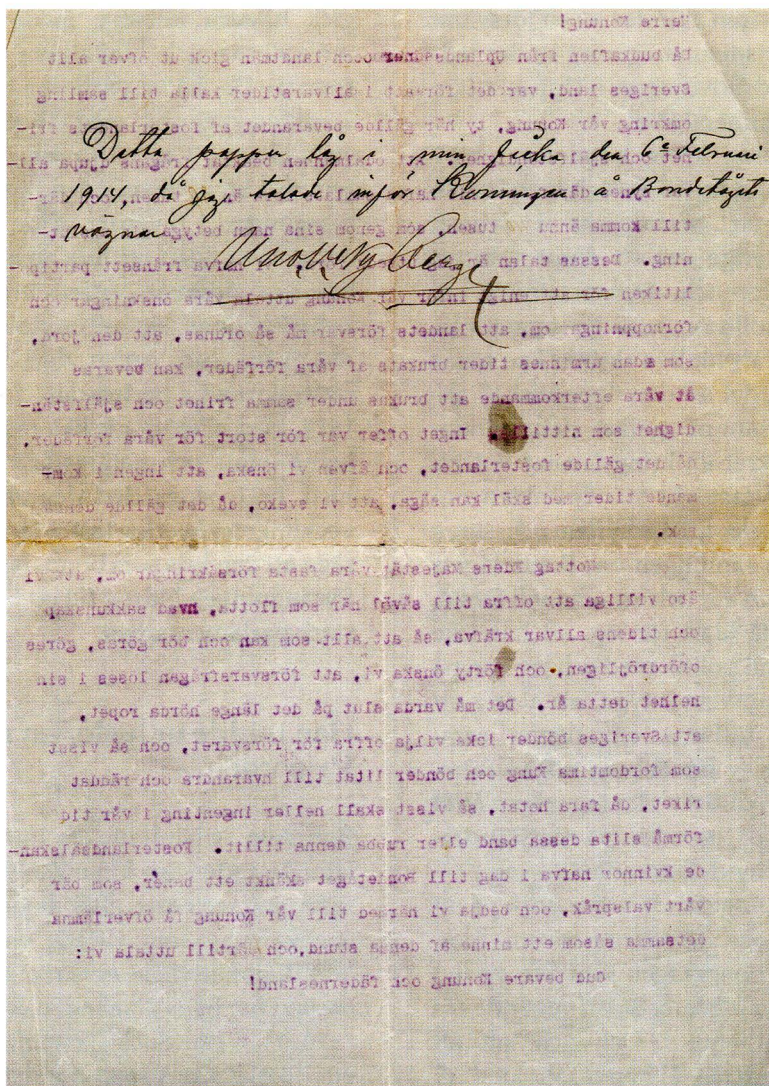
Uno V Nyberg och J E Frykberg talar till Gustaf V på borggården. Vykort.

till ett regeringsskifte, vilket ska ha varit kungens intention i flera månader.²⁴ Talet visar också att kungen eftersträvade en personlig kungamakt.²⁵ Den gällande konstitutionen underkändes alltså av Gustaf V.

Två dagar efter bondetåget hölls en motdemonstration med över 50 000 deltagare i Stockholm. Ledare för tåget var socialdemokraten Hjalmar Branting som försökte förmå Staaff att inte svika sina ideal gällande nedrustningen. Branting var också negativ till Gustaf V:s syn på det svenska statsskicket.

Karl Staaff reagerade mycket starkt på borggårdstalet, han såg det som en våldsam attack på konstitutionen och på regeringens politik gällande den viktiga försvarsfrågan. Statsministern fick aldrig ta del av talet innan det hölls, vilket bara det visar hur omfattande konflikten mellan kungahuset och regeringen var. Staaff krävde att kungen skulle förklara att talet inte var en statshandling – att kungen inte skulle ha hållit talet som statschef. Gustaf V vägrade gå med på Staaffs begäran och regeringen valde i det läget att avgå den 10 februari 1914.

På baksidan av talet som Uno V Nyberg höll för kungen har han skrivit: "Detta papper låg i min ficka den 6te Februari 1914, då jag talade inför Konungen å Bondetågets vägnar. Uno V Nyberg". Folke Lindman skriver om dokumentet: "Först många år senare fick jag överta ett skrynkligt papper med en utskrift av talet, samt morfars handskrivna intyg att detta var en fuskklapp han haft i fickan, om minnet hade svikit honom".

Staaff-ministären avlöstes av en försvarsvänlig ämbetsmannaregering under ledning av landshövdingen i Uppsala län, Hjalmar Hammarskjöld.

Händelserna kring bondetåget blev alltså mycket dramatiska och man kan se 1914 som ett brytningsår i svensk politik.²⁶ Sverige var ett djupt splittrat land där höger- och vänsterkrafterna var på kraftig kollisionkurs gentemot varandra. Försvarsvänliga aktörer kan sägas ha dragit fördel av den "opolitiska" aktionen. Detsamma gäller den antideokratiska kretsen kring Gustaf V. Uno Nyberg höll fast vid ståndpunkten om bondetågets opolitiska syften och skrev att "detta är sanningen om Bondetågets tillblivelse och var och en, som vill förstå, torde även få klart för sig, att här icke finns aning till politik med och jag kan på heder och samvete intyga, att aldrig ett ord yttrats tillförne om någon sammanslutning av bönderna i någon form. Att det blev politiska slitningar som följd av Bondetåget, berodde på motståndarna till såväl Bondetåget som försvaret".²⁷ J E Frykbergs agerande tyder dock på att han, trots sina försäkringar om motsatsen, såg bondetåget som ett viktigt redskap i kampen mot Staaff-regeringens nedrustningspolitik. "Det gick lätt att införliva bondetåget i högerpolitiken".²⁸

De politiska konflikter som ägde rum 1914 kan också ses som starkt bidragande till parlamentarismens genomslag i Sverige. I valet i september 1917

gick högern tillbaka, medan socialdemokraterna och liberalerna gick starkt framåt. De båda partierna bildade en koalitionsregering med Nils Edén som statsminister. Gustaf V retirerade och var tvungen att acceptera den första vänsterregeringen i Sverige. Han tvingades också lova Edén att inte använda sig av hemliga rådgivare, utan i enlighet med konstitutionen, endast ha statsråden som rådgivare. När sedan den andra röst-rättsreformen beslutades i riksdagen 1919, med allmän och lika rösträtt i både kommunala och nationella val från och med 1921, slogs den demokratiska utvecklingen i Sverige fast. Man kan därför säga att den kris som bondetåget utlöste i förlängningen bidrog till ett Sverige med stark parlamentarism.

Han trädde ur historien med en Vasaorden...

Rubriken är hämtad från Jolo:s lite nedlåtande rader om Uno V Nybergs politiska engagemang efter bondetåget, ett engagemang som varade endast några år.²⁹ Källmaterialet ger inte riktigt klara besked om hans åtaganden efter februari 1914. Han ska dock ha ställt sig bakom ett förslag om att bondetågsledarna skulle ansluta sig till bonderörelsen. I november 1914 ska därför högerledaren Arvid Lindman ha försökt övertala Uno Nyberg att avstå från detta, "men alla

ansträngningar i sådan riktning var förgäves. Uno Nyberg dagtingade aldrig med sin övertygelse".³⁰ Det måste, trots att Erikssons minnesord över Nyberg motsäger detta, ha varit vid det tillfället som han fick erbjudandet om en karriär inom högerpartiet. Folke Lindman berättar:

Att högermän och ja..., och bönder ställde sig bakom morfar, var ju rätt givet, men lika mycket som en del av dem höjde honom till skyarna, lika mycket fanns det ju de som hatade honom. ---Misslyckandet att komma in i högern, där ju – tror jag med bestämdhet, men kan inte bevisa – att Arvid Lindman förhandlade med honom om att få sitta i regeringen, en taburett helt enkelt. Därför att det framgår utav någon skämtsam hyllning på någon födelsedag från någon utav hans vänner, som då skriver någonting om att – när han själv försökte få regeringen att tänka om, då var det blanka nej och tji, men när du Uno Nyberg lade din tunga hand därvid, då plötsligt stod taburetter tomma. Det är möjligt att det ligger allvar i de orden och att man förhandlade om det, men inte kom överens, därför att morfar ville i så fall ha mera. Han nöjde sig väl inte med vilken taburett som helst och Arvid Lindman var naturligtvis inte beredd att släppa in någon med andra åsikter än hans egna till verkligt ledande poster i regeringen. -- Ja, han ställde ju upp i valet, --- Men ett val i alla fall där han stod med på en av högerns listor, men så långt ner att högern kunde vara säkra på att han aldrig skulle bli vald. Det var

en utav orsakerna till att – 'OK, är det på det viset då får det vara'. --- han var ju rikskändis, talesman inför kungen. Han hade ju allt, tyckte han själv, som talade för honom. Och så långt ner någonstans på en lista, nej, då fick det vara.

Den tänkta karriären som riksdagsman för högern blev alltså inte förverkligad. När några skånska bondetågsledare bildade Jordbrukarnas Riksförbund på årsdagen av bondetåget år 1915, blev Uno Nyberg istället ledamot av partiets styrelse och arbetsutskott. Jordbrukarnas Riksförbund var ett konservativt alternativ till bondeförbundet som bildades 1913. De båda partierna slogs ihop 1921 och det nya partiet fick namnet Bondeförbundet.

--- när morfar då ställdes upp i leden bland de bönder som började på och tänka på och framföra förslag om bildandet av ett sammanlagt bondeförbund. Det fanns grupperingar på olika ställen i landet – i Skåne, i Västmanland, några flera ställen – och i Uppland. Men..., vad som skulle ha hänt, vad som kunde hända, rättare sagt, om dessa bondegrupper gick samman, bildade ett politiskt parti – det var ju Arvid Lindman inte dummare än att han begrep vad det skulle innebära för högern. --- Så att..., det gällde naturligtvis att neutralisera, inte bara morfar, utan dem som kämpade för ett enat bondeförbund över huvud taget.

Uno Nyberg ska ha blivit erbjuden uppgiften som partiledare i Jordbrukarnas Riksförbund, men valde att tacka nej. Det

framgår inte varför han avstod från denna bana som bondepolitiker. Han lämnade den politiska offentligheten 1919. Uno Nyberg var inte ensam, det var flera bondetågsledare som drog sig tillbaka i samband med partisammanslagningen 1921.

1919 sålde Uno Nyberg Långtora eftersom ingen av döttrarna hade möjlighet att ta över gården.

--- att han hade ju ända sedan döttrarna blev vuxna, började på att bli vuxna i alla fall, så hade han börjat på, liksom hoppats att de skulle --- se sig om efter lämpliga karlar att gifta sig med och sedan överta Långtora eftersom han inte fick några pojkar. Men de tre äldsta flickorna, de hittade varsin karl i Uppsala, två bankmän och en häradskrivare, och ingen av dem kunde lyfta en grep [skrattar]. Så att det var ju inte mycket att lämna gården till, och de två yngsta var ogifta och verkade så förbli. --- och så var ju mormor då, kraftigt invalidiserad --- hon kunde inte komma ut helt enkelt, kunde inte gå i trappor, inte ett steg.

Tillbakadragandet från den politiska arenan bidrog också till försäljningen av Långtora.

Och sedan 1919, då var ingen intresserad av honom som politiker och då sålde han Långtora och så var han vem som helst. --- Det måste ha varit bittert för dem båda att uppleva morfars politiska uppgång och fall, eftersom

Uno V Nyberg vid skrivbordet hemma på Storgatan i Uppsala. Foto Axel Sagerholm, Uppsala 1934.

det innebar en hel del kontakter med myndighetspersoner, opinionsbildare, folk utav visst..., visst intresse för allmänheten som ju besökte Långtora.

Uno och Ida Nyberg flyttade till en hyreslägenhet på Storgatan 15 i Uppsala. Uno förlorade sin förmögenhet i aktiespekulationer, vilket medförde att han och Ida blev beroende av underhåll från döttrarna. Han hade dock en del uppdrag, bland annat som vicevärd för huset där han och Ida bodde. Uno Nyberg fick också i uppdrag av skattemyndigheten att samla in och kontrollera upplandsböndernas självdeklarationer.

1940 flyttade Uno och Ida till äldsta dottern Signe och hennes familj i Stockholm. De bodde tillsammans i fyra år. Folke Lindman har många minnen från de åren:

-- en del utav skolären bodde ju både han och mormor hemma hos mina föräldrar, så att där blev det ju verkligen närbkontakt, på gott och ont.

Uno "sov naturligtvis väldigt mycket, som gamla människor gör" men Folke Lindman hade trots det en levande kontakt med honom.

--- för mig var morfar alltid en stor, imponerande, lite..., inte skrämmande, men..., -- man fick se upp lite granna med honom för att han var skämtsam. --- Han var snäll mot barn, djur och försvarslösa och kunde vara nog så kymig och sträng när någon trotsade honom, när han tyckte han behövde på något vis skipa rättvisa.

Alla i familjen tyckte om att lägga patients. Folke Lindman och Uno Nyberg umgicks ofta över ett patientsbräde.

Vi hade också för vana att varje vecka, på lördagarna, hyra i en tobaksaffär nere på Stureplan, hyra ett pussel med tusentals bitar som man fick ha en vecka, då. Och där satt hela familjen, då vräktes de där bitarna upp på stora bordet, sedan satt var och en och lade sin..., och motvilligt lämnade man ifrån sig färdiga sjok, då. Det var en jättefin samvaro. Det serverades lite frukt och någonting att dricka och, ja, man pratade och skojade, ja, det var jättefint.

I sitt gåvobrev till Upplandsmuseet skriver Folke Lindman om morfadern: "De

sista femton åren av sitt liv framlevde han i blygsam anonymitet sånär som på de jämna 10-årsjubileerna av den stora demonstrationen. Då fick han mottaga hyllningar från lojala och tacksamma åsiktsfränder. Och vetskapen om att han aktivt bidragit till att påverka historiens gång gav honom säkert en genuin tillfredsställelse".³¹ Sista gången Uno V Nyberg deltog i större publika sammanhang var i samband med bondetågets 30-årsjubileum den 6 februari 1944 på restaurang Rosenbad i Stockholm.

Våren 1944 avled Ida Nyberg. Familjen Lindman skulle flytta tillbaka till Uppsala. Uno Nyberg behövde så mycket vård och tillsyn att han redan fått plats på Tunåsens sjukhem. Han åldrades snabbt och avled den 21 januari 1946 i sviterna efter ett lårbensbrott.

Noter

- 1 UM: FLA.
- 2 UM: FLA.
- 3 Paajaste sid. 88.
- 4 Stenkvist sid. 252.
- 5 Möller sid. 64.
- 6 Nyberg 1934.
- 7 Frykberg sid. 17.
- 8 Frykberg sid. 24.
- 9 Nyberg 1934.
- 10 Frykberg sid. 25.
- 11 Stenkvist sid. 301 och Frykberg sid. 29.
- 12 Frykberg sid. 32.

- 13 Frykberg sid. 40.
 14 Frykberg sid. 41.
 15 Stenkvist sid. 301.
 16 Frykberg sid. 43.
 17 UM: FLA.
 18 Stenkvist sid. 303.
 19 Stenkvist sid. 304.
 20 Morell sid. 115.
 21 Nyberg 1934.
 22 UM: FLA.
 23 Stenkvist sid. 307.
 24 Möller sid. 67.
 25 Stenkvist sid. 310.
 26 Paajaste sid. 90.
 27 Nyberg 1934.
 28 Paajaste sid. 88.
 29 Olsson sid. 41.
 30 Eriksson 1946.
 31 UM.

Referenser

Otryckta källor

- Upplandsmuseets topografiska arkiv (UM).
 Folke Lindmans arkiv (FLA). Gåva till
 Upplandsmuseet år 2003, med
 kompletteringar åren 2004–2006
 Intervju med Folke Lindman mars 2004.
 Upplandsmuseets bildsamling
 Fotografier med anknytning till Uno V
 Nyberg och bondetåget.
 Upplandsmuseets föremålsamling
 Föremål med anknytning till Uno V
 Nyberg och bondetåget.

Alla bilder i artikeln ingår i Upplandsmuseets bildsamling.

Tryckta källor och litteratur

- Bondetåget 1914. Stockholm, Åhlén &
 Åkerlund 1914.
 Eriksson, Elof: En böndernas märkesman ur
 tiden: minnesord över Uno V Nyberg.
 Skånska Dagbladet 22 januari 1946.
 Eriksson, Elof: Bondetåget 1914 – en akt i
 Apokalypsdramats utanverk. Stockholm
 1965.
 Frykberg, Ragnhild: Bondetåget 1914: Dess
 upprinnelse, inre historia och följder.
 Stockholm 1959.
 Morell, Mats: Jordbruket i industrisamhället
 1870–1945: Det svenska jordbrukets
 historia, band 4. Stockholm 2001.
 Möller, Tommy: Svensk politisk historia
 1809–1975. Lund 2005.
 Nyberg, Uno V: Bondetågets tillkomst och
 dess verkliga motiv: Ett uttalande inför
 minnesdagen. Tidningen Upsala 6 februari
 1934.
 Olsson, Jan Olof: 1914. Stockholm 1964.
 Paajaste, Kai: Nationell schism bakom
 folkhemsdemokratin. Artikel i Nya Argus
 årg. 91, 1998, sid. 87–92.
 Stenkvist, Jan: Sven Hedin och Bondetåget.
 Artikel i Johannesson, Johannesson,
 Meidal, Stenkvist: Heroer på
 offentlighetens scen: politiker och
 publicister i Sverige 1809–1914. Stockholm
 1987.
-
- Barbro Björnemalm* är antikvarie vid
 Upplandsmuseet.